

Muutoksia Englannin luokkajärjestelmässä

EEVA LENNON

Englannin luokkajärjestelmä on pitkään herättänyt ihmetystä muissa länsimaissa. Britannia ei käynyt läpi porvarillista vallankumousta ainakaan loppuun asti, vaan se käänsi selkänsä jakobiinien ideoille ja Napoleonille niiden levittäjänä. Erilaiset rauhanomaiset muutokset Britanniassa eivät koskaan tuhonneet perinnöllisen aatelin ja yläluokan asemaa aivan kokonaan. Vanha yläluokka on säilynyt täällä voimissaan hämmästyttävän pitkään, ja varsinkin maalaisaatelin kulttuurinen vaikutus on ollut voimakas tällä saarella. Vasta aivan viime aikoina Tony Blairin työväenpuolueen hallitus on uskaltanut tehdä lopun perinnöllisen aatelin poliittisen vallan viimeisistä rippeistä parlamentin ylähuoneessa. Margaret Thatcher lopetti Britannian vanhojen sukujen vallan konservatiivisessa puolueessa jo 1980-luvulla. Ennen sitä vanha yläluokka hallitsi konservatiivista puoluetta, nyt ei aristokraattista sukutaustaa enää katso ta konservatiivisessa puolueessakaan suopein silmin. Siksi konservatiivit väittivät vieneensä Britanniaa kohti luokattomampaa yhteiskuntaa.

Mutta vaikka vanhan yläluokan poliittinen valta on nyt rapautunut, ylimykset porskuttavat yhä monilla muilla aloilla omituisina menneisyyden kummajaisina. Eräät rykmentit armeijassa ovat yhä vanhan yläluokan linnakkeita. Aristokratialla on vankat asemat myös kulttuurihallinnossa. Aateliston ote maaomaisuudesta on suorastaan ällistyttävä. Britanniassahan maaseutu teollistui jo ennen kuin teollinen vallankumous tuli kaupunkeihin. Talonpoikauskulttuuri kuoli ja suurtilat hallitsivat maataloustuotantoa. 1970-luvulla arvioitiin, että yksi prosentti väestöstä omisti puolet Britannian maaomaisuudesta. Vuonna 1994 tehdyn tutkimuksen mukaan kymmenen suurinta maanomistajaa omisti yhteensä 1,5 miljoonaa eekkeriä maata. Suurin osa heistä oli päärejä eli herttuuita, kreivejä, varakreivejä tai paroneja, jotka ovat sukunsa päämiehiä. Huomattava osa kau-

punkien parhaimmista vuokra-asunnoista on yläluokan omistamia. Keski-Lontoon suuria vuokraisäntiä ovat Westminsterin herttua, Cadoganin jaarli, Portmanin yhdeksäs varakreivi ja Waldenin yhdeksäs lordi Howard. Yläluokan lapset käyvät koulua Britannian parhaimmissa ja kalleimmissa sisäoppilaitoksissa, kuten Etonissa, josta tie sitten aukeaa helpommin maan eliittiopistoihin Oxfordiin ja Cambridgeen. Ja niistä taas värvätään väkeä kernaasti valtion hallinnon korkeimmille paikoille ja Lontoon Cityyn. Yläluokka on aina sijoittanut varoja paitsi maaomaisuuteen myös finanssikapitalismiin ja liike-elämään. Sen jäsenet ovat olleet näkyvillä paikoilla Lontoon liikekeskuksessa.

Lontoon Cityn kautta vanhan eliitin jäsenet ovat viime aikoina alkaneet osittain sulautua 1980-luvulla Cityyn syntyneeseen uuteen eliittiin eli ns. superluokkaan. Superluokasta omana keskiluokasta irtaantuneena luokkana ovat kirjoittaneet mm. Stephen Pollard ja Anthony Adonis teoksessaan *A Class Act. The Myth of Britains Classless Society*. Pollard on riippumattoman tutkimusinstituutin Social Market Foundationin tutkimusjohtaja, Adonis on Oxfordin maineikkaan Nuffield Collegen tutkija. Hän on toiminut myös Blairin hallituksen neuvonantajana. Pollard ja Adonis tyrmäävät myytin luokkaerojen lientymisestä Britanniassa. Päinvastoin erot parempiosaisien ja huonompiosaisien välillä ovat heidän mielestään entisestään suurentuneet. Ja luokkien väliset raja-aidat on yhä rakennettu samoista aineksista kuin aikaisemminkin: rahasta, koulutuksesta, syntyperästä ja ammatista. Varsinkin tuloerot ovat suurentuneet. Ääriryhmät ovat kasvaneet: Keskiluokasta irtaantunut superluokka ansaitsee Cityssä satumaisia summia. Työväenluokasta taas on pudonnut uusi alaluokka, *under class*, joka on saanut tyytyä entistä vähempään osuuteen kansantulosta. Niiden väliin puristuk-

siin ovat jääneet entisellä tavalla jakautunut keskiluokka ja kooltaan huvennut työväenluokka. Ruumiillisen työn tekijöiden, tuon varsinaisen työväenluokan, ja tavallisen keskiluokan erot eivät enää ole yhtä suuret kuin aikaisemmin. Varsinkin ammattitaitoisten työläisten työn luonne on lähentynyt henkistä työtä. Koulutuserot ja tuloerot ovat vähentyneet. Useimpien työväenluokan jäsenten nykyistä elämäntyyliä olisi vielä parikymmentä vuotta sitten pidetty keskiluokkaisena: heillä on paitsi oma auto myös usein oma talo ja samanlaiset vaatteet, videot, pesukoneet ja muut kulutustavarat kuin keskiluokalla. Lontoon esikaupunkien ja uusien satelliittikaupunkien duunari, ns. Essexin mies, eroaa melko lailla Lontoon East Endin tai muiden suurkaupunkien työväenkaupunginosien perinteisestä työväenluokasta. Kulttuurihistorioitsija Richard Hogarthin mielestä keskiluokan kulttuuri hallitsee nyt kahta kolmasosaa Britanniasta.

Pollard ja Adonis pitävät superluokan nousua ja erottautumista keskiluokasta yhtä merkittävänä sosiaalisena ilmiönä kuin aikanaan työväenluokan syntyä Britanniassa. He sijoittavat superluokan synnyn jonnekin 80-luvun puolivälin jälkituntumaan. Silloin Cityn ”suuri pamaus”, palkkio- ja kannustinjärjestelmän muutos, teki Lontoon liikemaailman keskuksessa nopeasti voimakkaan kansainvälisen finanssikeskuksen, jossa amerikkalaisten rahalaitosten vaikutus on voimakas. Superluokkaan eivät kuulu vain rahalaitoksissa työskentelevien eliitti vaan myös rahalaitoksiin läheisesti liittyvät lakimiehet, kirjanpitäjät, tilintarkastajat ja teollisuusyritysten johtoporras. Eristyneisyytensä, oman elämäntyyliensä ja itsetietoisuutensa takia superluokasta on tullut uusi keskiluokasta irtautunut eliittiluokka. Sillä on suuret tulot, palkat ja bonukset, ja kun superluokkaan kuuluva mies avioituu superluokkaan kuuluvan naisen kanssa, huimat tulot miltei kaksinkertaistuvat.

Superluokka eliittinä on vähemmän jalomielinen vähempiosaisia kohtaan kuin entinen yläluokka, jota aateluus velvoitti ja joka tunsikin jossakin tunnonvaivojakin etuoikeuksiensa takia. Tämä uusi eliitti ei ole samanlainen suljettu kasti kuin entinen perinteinen yläluokka. Superluokassa on jopa nousukkaita. Keskiluokan jäsenen ei ole mahdotonta päästä siihen. Mutta helppoa se ei ole, siitä pitää lännen luokkatietoisin koulujärjestelmä huolen. Sillä vaikka superluokka onkin monella tapaa amerikkalaistyylinen eliitti, sitä pön-

kittävät Britannian perinteiset yläluokan instituutiot, sisäoppilaitokset, Oxford ja Cambridge. Yksityiskoulujen tehtävänä on nyt antaa rahalla oppilaille meritokraattista menestystä; pelkät yksityiskoulujen takaamat kontaktit – ns. Old Boy network – eivät enää riitä. Superluokka itse kuvittelee päässeensä asemiinsa pelkästään omien ansioidensa ja kovan työnsä kautta. Mutta onko Britannia todellisuudessa edes menossa kohti meritokraattisempaa yhteiskuntaa niin kuin useimmat akateemiset tutkijatkin ovat uskoneet? Autotyöläisten keskiluokkaistumista aikanaan tutkinut sosiologi John H. Goldthorpe ja Richard Breen kyseenlaistavat sen tutkimuksessaan *Class, Mobility and Merit*. He osoittavat, että vaikka kyyvyillä, ponnistuksella ja muodollisilla oppinäytteillä on merkitystä, mikään ei osoita, että niiden merkitys olisi lisääntynyt 60- ja 70-luvusta, pikemminkin päinvastoin. Goldthorpe ja Breen näkevät vapaan markkinatalouden ja meritokratian suhteen problemaattisena. Sitä mukaa kuin Britannia on mennyt kohti vapaata markkinataloutta, objektiivisin kriteerein määriteltyjen ansioiden merkitys näyttää pikemminkin vähentyneen. Vapaassa markkinataloudessa työnantaja saa valita työntekijänsä mielensä mukaan, eikä ole mitään keinoa pakottaa häntä hyväksymään ennalta määrättyjä kriteereitä työhönoton pohjaksi. Työnantaja voi itse määrätä, mitä hän pitää meriittinä, ja silloin työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet, sosiaaliset taidot tai henkilökohtainen tyyli alkavat merkitä enemmän. Britannian kaltaisessa voimakkaassa luokkayhteiskunnassa henkilökohtaiset ominaisuudet ovat helposti sidoksissa yhteiskunnalliseen taustaan tai yksityiskoulujen siirtämään kulttuuriin. Siirtyminen vapaaseen markkinatalouteen on siis tämän tutkimuksen mukaan pikemmin heikentänyt meritokratiaa brittiyhteiskunnassa.

Ylemmän keskiluokan osa, jota ranskalaiset nimitävät kaadereiksi (*les cadres*), muodostaa nyt ehkä neljänneksen Britannian työntekijöistä. Se ei ole koskaan ollut kovin yhtenäinen, mutta monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota julkisen sektorin eliitin ja yksityisen sektorin eliitin eli superluokan välisiin syveniisiin ristiriitoihin. Toisen maailmansodan jälkeen painopiste oli julkisella sektorilla. Julkisen sektorin eliittiä olivat valtion hallintokortteleiden Whitehallin ministeriöiden virkamiehet, oikeushallinnon tuomarit, anglikaanisen kirkon kirkkoruhtinaat ja yliopistojen professorit. Sillä oli pitkä häntä, joka ulottui koulu-

jen opettajiin asti. Nyt on ryhmän painopiste siirtynyt yksityiselle sektorille Cityn superluokkaan. Siihen haluavat vanhan yläluokankin jäsenet nyt kuulua mieluummin kuin Whitehallin virkaeliittiin. Julkisen sektorin eliitin status on romahtanut tai ainakin selvästi alentunut arvossa. Sosiaalishistorioitsija Harold Perkins näkee teoksessaan *The Rise of Professional Society* julkisen sektorin ja yksityisen sektorin eliitin edut niin ristiriitaisina, että näiden ryhmien konflikti on korvannut perinteisen kapitalistin ja työntekijän välisen luokkasodan yhteiskuntaa hallitsevana selkkauksena. Julkisen sektorin merkkihenkilöt tarvitsevat voimakasta valtiota ja hyvinvointivaltion eetosta. Yksityisen puolen edustajat kapinoivat korkeaa verotusta vastaan ja vastustavat valtion yrityksiä puuttua heidän mahdollisuuksiinsa lypsää työstään kaikki mahdolliset edut. Perkinsin näkemys tuntuu kuitenkin hiukan liioitellulta, sillä ”lihavien kissojen” palkat ja palkinnot raivostuttavat myös monia vaatimattomammin palkattuja työntekijöitä yksityisellä sektorilla. Totta kuitenkin on, että konflikti heijastuu jo puoluejärjestelmään. Konservatiivinen puolue on selvästi Cityn superluokan äänitorvi, kun taas työväenpuolue saa paljon kannatusta julkisen sektorin keskiluokalta.

Toinen luokkatulokas yhteiskunnassa on Polardin ja Adoniksen mukaan uusi alaluokka, ns. *under class*. Se on pudonnut työväenluokasta teollisuuden rakennemuutosten myötä. Aikaisemmin huonosti koulutetulla väellä oli pääsy ammattitaidottoman työntekijän varsin turvalliseen asemaan ja säännöllisille tuloille. Satamatyön ja tehdastyön kuihtuessa moni näistä työpaikoista on hävinnyt ja siksi heikosti koulutetut putoavat suoraan uuteen alaluokkaan. Useimmat sen jäsenet ovat epäonnistuneet opinnoissaan ja lähteneet keskikoulusta ilman mitään tutkintoja. *Under*

class on osittain eräänlainen palveluluokka, mutta siihen kuuluvat myös työttömät ja muut sosiaaliturvan varassa elävät ihmiset. Jos sen jäsenet tekevät työtä, he ovat siivoojia tai erilaisia ruumiillista työtä vaativien palvelujen suorittajia. Heille maksetaan pikkuropoja, usein pimeästi, ja he tekevät työtä tunnin silloin, toisen tällöin ilman minkäänlaista työsuhdeturvaa. Tai sitten he uurastavat minimipalkalla yksityiskodeissa tai julkisen sektorin, sairaaloiden ja koulujen yksityistetyissä palveluissa. Tämä joukko on avutonta ja sen tilanne on lähes toivoton. Varsinkin monet naiset ovat yksinhuoltajia. Uusi alaluokka siirtää köyhyyden ja työttömyyden sosiaalisena perimänä sukupolvelta toiselle. Sen jäseniltä puuttuvat tikapuut, joilla kiivetä ulos kurimuksesta. *Under class*illa ei ole perustaitoja, ei työhön kannustavia roolimalleja eikä työkulttuuria sitä varten. Myös Yhdysvalloissa on suuri samanlainen alaluokka. Manner-Euroopassa tehokkaampi massakoulutus estää siihen putoamisen yhtä helposti, yksinhuoltajaäidit ovat yleensä siellä enemmän töissä kuin Britanniassa.

Tony Blairin hallitus on pyrkinyt keskittymään vähäosaisimpien auttamiseen ja köyhyyden poistamiseen. Köyhyydestä on jossain määrin päästy, osittain työllistämällä mm. yksinhuoltajaäitejä ja kaikkia muitakin edes jotenkuten työhön kelpaavia. Työssä käyville perheellisille on taattu tietty paljon minimipalkkaa korkeampi minimitulo, samoin eläkeläisille. Mutta superluokan etuoikeuksiin hallitus ei ole käynyt käsiksi niin kovin kourin, että sen etuoikeudet eivät jatkuvasti lisääntyisi. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että eriarvoisuus on päässyt kasvamaan myös työväenpuolueen hallituskaudella, vaikka taistelu köyhyyttä vastaan onkin jossain määrin tuottanut tuloksia.